

УДК 376-056.45:78:004

МУЗИЧНО-РИТМІЧНІ РУХИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Галина Руда

аспірантка факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано значення музично-ритмічних рухів як ефективного засобу розвитку музичних здібностей учнів початкової школи. Висвітлено проблему наступності в роботі початкової школи в музично-ритмічній діяльності. Обґрунтовано ефективність різновидів музично-ритмічних рухів для музичного розвитку дитини. Досліджено причину ефективності моторно-рухової діяльності під час роботи з молодшими школярами на уроках музики.

Ключові слова: музично-ритмічні рухи; музичні здібності; музична діяльність; музичний досвід; пізнавальні процеси.

Постановка проблеми. Ритміка займає важливе місце в музичному вихованні та освіті і має провідне значення в музичних здібностей молодших школярів, бо відповідає їхньому віковому психофізіологічному розвитку, потребам, запитам й інтересам. Розвиток музичних здібностей молодших школярів включає організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок, усвідомлення учнями естетичної виразності ритму як елемента музичної мови. Як зазначав Б. Теплов, «почуття музичного метру має не лише моторну, але й емоційну природу: в основі його лежить сприйняття виразності музики. Тому поза музикою почуття музичного ритму не може ні пробудитися, ні розвиватися» [9, с. 197].

Постановка і вирішення проблеми розвитку музичних здібностей молодших школярів засобами музики дозволила переглянути всю систему науково-теоретичних уявлень щодо розвитку музично-ритмічних рухів школярів у початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях таких відомих учених і педагогів, як Н. Ветлугіна, Л. Виготський, І. Держинська, А. Запорожець, Е. Печерська, В. Сухомлинський, А. Усова розкрито проблему розвитку музичних здібностей дітей молодшого шкільного віку; теоретичні висновки стосовно чуття ритму в процесі сприйняття і осмислення музики містяться в працях Б. Асаф'єва, В. Медушевського, Є. Назайкінського, А. Сохора, Б. Теплової, Г. Ципіна та ін.; на позитивну роль рухів під музику вказували у своїх працях В. Верховинець, С. Руднева, М. Румер, Н. Гродзенська, Н. Ветлугіна, Е. Конорова, В. Білобородова, Е. Мальцева; вітчизняна система музично-ритмічного виховання розроблена Н. Александровою, В. Грінер, О. Коноровою, М. Румер та ін. Останнім часом з'явилося чимало дисертаційних та навчально-методичних посібників із музичного

виховання та освіти учнів початкової школи Е. Абдулін, О. Гумінська, О. Дем'янчук, Т. Дорошенко, О. Лобова, Л. Масол, С. Науменко, Е. Печерська, О. Ростовський, Р. Савченко, Т. Турчін, О. Хижна, Л. Хлебникова та ін.

Мета статті. Здійснити ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми, визначити значення музично-ритмічних рухів у розвитку музичних здібностей учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще на початку ХХ століття в багатьох країнах набула поширення система ритмічного виховання, яку розробив швейцарський педагог Е. Жак-Далькроз. Вона спрямована на те, щоб, використовуючи спеціально вибрані вправи, розвивати в дітей музичний слух, пам'ять, почуття ритму, пластичну виразність рухів. Головним завданням початкового музичного розвитку дітей є здійснення ритмічного виховання. Музичний ритм поступово розвивався в синкретичному мистецтві та в граматичній структурній побудові слова. Перший етап формування музичного мистецтва ґрунтувався на триєдності: рух, слово та музика. Якщо рух у музиці порушував природне акцентування, то слово навпаки сприяло чіткій ритмічній організації музики.

Музично-ритмічне виховання розвиває в дітей почуття музичного ритму, його сприйняття, виконання, уміння імпровізації. Я. Кушка підкреслює, наприклад, що «імпровізація – особливий вид роботи, елемент творчості, за допомогою якої можна успішно уточнити і збагатити ритмічну уяву дітей» [3, с. 93]. Добре відомо, що зацікавленість полегшує і стимулює розвиток. Радість, яку отримують діти завдяки ритмічним вправам та іграм, добре впливає на їхній загальний розвиток. Отже, значення ритмічної діяльності виходить за межі лише музичного і естетичного виховання. Добре розвинена моторика дитини сприяє знайомству її з навколишнім світом і позитивно впливає на розумовий розвиток. На роль моторики в розвитку музичних здібностей указував І. Сеченов: «Я не можу подумки проспівати собі лише звуками, а співаю завжди м'язами, тоді згадуються і звуки. Пам'ять зорову і дотичну можна назвати просторовою, слухову і м'язову – пам'яттю часу» [8, с. 37].

Музично-ритмічні рухи – це найбільш продуктивний вид музичної діяльності. Музично-ритмічні рухи формують у дітей молодшого шкільного віку вміння сприймати, слухати, аналізувати музичні твори, пробуджують бажання самому бути творцем мистецтва. В. Ковалів визначає, що «дитяча здатність реагувати на висоту звуків розвивається з віком; у шість-сім років у більшості випадків дитина погано орієнтуються у висоті звуків, а багато з них не можуть правильно заспівати навіть найпростішу пісеньку; діти набагато краще орієнтуються в ритмічних рухах, добре відрізняють біг від ходіння, швидкий темп від повільного, довгі звуки від коротких. Перші ритмічні вправи засвоюються ними дуже швидко і дають вчителю можливість за короткий час досягти ритмічного унісону, як передумови унісону звукового» [3, с. 57].

У результаті нашого дослідження ми встановили, що потреба в рухах є природною і необхідною для зростання та розвитку музичних здібностей

дитини. Музично-ритмічні рухи дають дітям змогу легше зрозуміти образ, закладений у музичний твір, повністю відчувати характер і настрій музики. Цей вид музичної діяльності заснований на моторно-пластичному відтворенні музичного матеріалу, що обумовлено природною рухливістю дітей. Саме за допомогою музично-ритмічних рухів, жестів, міміки під музику учні можуть передати свій настрій, почуття, переживання, влучно розкрити цілісний музичний образ. Для цього їм необхідні вільні музично-ритмічні рухи. Для дітей музично-ритмічні рухи – це одна з найдоступніших форм самовираження. Такого роду діяльність сприяє зацікавленості до різних видів мистецтва, зокрема до музичного, хореографічного; формуванню естетичних смаків; розвитку музичних здібностей.

Основним завданням музично-ритмічних рухів є формування в дітей молодшого шкільного віку вміння сприймати музичні образи і передавати їх у русі. Поєднуючи різні засоби музичної виразності, створюється цілісний і художньо повний музичний образ. Ми встановили, що ця форма діяльності доступна кожному учню, зокрема дітям, у яких є труднощі зі співом. На музичних заняттях у школі основними видами музично-ритмічних рухів, які визначають склад цієї групи навичок, є крокування на місці в поєднанні з художньо-образним сприйманням музики, а також різні пластичні рухи рук і корпусу. При доборі рухів потрібно враховувати вікові особливості учнів, а також обмежені просторові умови, у яких звичайно проходить урок музики. За допомогою музично-ритмічних рухів у дітей формуються чотири групи виконавських навичок: відображення в русі метричної пульсації музики; дотримання фразування; відображення ритмічного рисунка; «вільне диригування» та «пластичне інтонування».

Музично-ритмічна діяльність сприяє психічному розвитку дитини: розвитку довільної уваги, пам'яті, уяви, фантазії, активізації пізнавальних процесів, творчих проявів; розширенню світогляду. Важливим є спостереження дитиною за розвитком музично-художнього образу в музичному творі. Саме слухова увага під час роботи з музичним твором розвиває музичну пам'ять. Виконуючи ті чи ті музично-ритмічні рухи, діти уявляють певний образ, у процесі чого розвивається творча уява, а не лише репродуктивна діяльність. Усе це необхідно для цілісного музичного розвитку дитини та здійснення нею музичної діяльності.

Одним із видів музично-ритмічної діяльності є музично-ритмічні вправи. Вони сприяють організації дітей на заняттях, емоційно налаштовують на активне усвідомлене засвоєння музичного матеріалу. Під час роботи над вправами вдосконалюються основні музично-ритмічні рухи й вивчаються деякі танцювальні рухи. Діти навчаються сприймати емоційний зміст музики, передавати пластичними, танцювальними рухами характер, форму твору.

Нами встановлено, що ефективним засобом виховання в дітей почуття товаришкості, взаємної поваги, дружби, уміння співпрацювати з колективом є ігри і танці. На музичних заняттях та уроках музики під час цих видів діяльності

діти вчаться зосереджувати увагу, направляти свої сили в потрібному напрямку. Беручи активну участь в іграх, діти розвивають спритність, кмітливість, активізується розумова діяльність. Від танців та ігор діти отримують велике задоволення.

У межах кожного вікового періоду музично-ритмічна діяльність дітей має свої особливості, зумовлені особливостями розвитку мовлення, ігрової діяльності, театральних дій, сприймання дітьми музичних та літературних творів. Потреба розв'язання комплексу музично-педагогічних завдань, одним із яких є реалізація принципу наступності в роботі початкової школи в музично-ритмічній діяльності, зумовлена навчально-виховним процесом, що відбувається в сучасній освіті. Не дивлячись на те, що музично-ритмічні рухи є одним із найважливіших видів музично-ритмічної діяльності, його рідше використовують на уроках музики в молодших класах. Доведено, що саме моторно-рухова діяльність, яка буде використана в навчально-виховному процесі на уроці музики в школі, є привабливішою для дітей молодшого шкільного віку.

Під час музичних занять розвивається музичний слух, відчуття ритму, ладу, звуковисотності, формуються виконавські вміння та навички. Для молодших школярів створюються максимально комфортні умови, за яких вони можуть свідомо засвоїти навчально-виховний матеріал. Діти повинні мати базу набутих знань, сформованих на свідомому рівні вмінь і навичок, необхідних для подальшого успішного та результативного розвитку музичних здібностей. Тому дотримання принципу наступності є однією з найважливіших умов організації якісного навчально-виховного процесу.

Добираючи твори для виконання в школі, учитель має керуватися завданнями виховання високого художнього смаку школярів, доступністю цих творів для сприйняття, яскравістю та конкретністю виконуваного матеріалу, урахування вікові особливості дітей. Так, під час підготовки до уроків музичного навчання необхідно спиратися на завдання музично-ритмічного виховання дітей: розвиток навичок сприймання метро-ритму; ритмічне виконання рухів під музику, уміння сприймати їх у єдності; уміння узгоджувати характер руху з характером музики; розвиток уяви, музичних здібностей; підвищення інтересу учнів до музики, розвиток уміння емоційно сприймати її; розширення музичного світогляду дітей.

Учитель музики має навчити дітей виділяти основні елементи музичної мови; передавати за допомогою рухів різний інтонаційний зміст (ритмічний, мелодичний, динамічний). Це можна робити на будь-якому етапі занять: у вправах або в ігровій діяльності. Музично-ритмічні рухи та ігри привчають дітей активно сприймати музику, погоджувати свої рухи з її характером, темпом, ритмом та динамічними відтінками. Розвиток музично-ритмічних навичок в ігровій діяльності полягає у використанні різних музичних зразків. Ефективність розвитку музично-ритмічних навичок молодших школярів

Музично-ритмічні рухи як ефективний засіб розвитку музичних здібностей учнів початкової школи

засобами ігрової діяльності має пряму залежність від збагачення музично-образних уявлень.

Наприклад, природу диригентського жесту можна пояснити на прикладі коліскової, написаної у дводольному розмірі. Так, у «Колісковій» В. Мельйо (6/8) рухи руки по 2-дольній схемі асоціюються з погойдуванням човна на хвилях; в українській народній колісковій «Котику сіренький» – із погладжуванням кошеняти, що засинає; у багатьох народних піснях – із колиханням коліски. У всіх цих випадках діти, які імітують рухи, мають відчувати органічну єдність співу та пластичних рухів. Інсценізація пісень є одним із часто вживаних форм музично-ритмічних рухів. «Розіграти» пісню завжди допоможе її яскрава образна основа.

Отже, виконання пісні супроводжується виразними рухами окремих персонажів і груп («Лялька» Т. Потапенко – ляльки, каченя, коза, теля.) З ігровими рухами тісно пов'язаний музичний фольклор, наприклад: українські народні пісні-ігри «Подоланочка», «Ой, Василю, товаришу», «Бояре, ми до вас у гості», «А ми просо сіяли» тощо. Відтворення рухами засобів музичної виразності (елементів музичної мови) допоможе учням у їх практично-наочному засвоєнні. Наприклад: метр можна відтворити крокуванням, плесканням, тупанням, диригуванням, показом «пульсу» (вказівним пальцем правої руки по долоні лівої руки); ритм – плесканням, стуканням, тупанням, лясканням; рух мелодії – однією чи двома руками перед собою в просторі (з фіксацією чи без) кожного звука мелодії; вказівним пальцем рухати нитку, що лежить на парті, що й продемонструє наочно цей рух мелодії; фразування – показ ліги (фрази) рукою в просторі перед собою; динаміку – рухами різної амплітуди: малої – тихо, великої – голосно; ступені ладу – ручними знаками релятивної системи сольмізації; ноти звукоряду – за рукою-нотоносцем, на «живому піаніно» тощо.

Виразними рухами – імітацією гри на музичних інструментах – учні можуть супроводжувати звучання п'єс із яскраво вираженим тембровим звучанням яких-небудь музичних інструментів. Імітування рухів руки зі скрипкою, барабаном, балалайкою – у пісні «Веселий музикант» А. Філіпенка. Рухи руки зі смичком віолончелі передають виразність звучання п'єси «Лебідь» із «Карнавалу тварин» К. Сен-Санса тощо.

Висновки. Отже, важливим засобом розвитку музичних здібностей учнів початкової школи є музично-ритмічне виховання. Воно розвиває почуття музичного ритму, його сприймання, виконання, імпровізування. Музично-ритмічні рухи є обов'язковим елементом музичних занять у початковій школі. Цей вид музичної діяльності допомагає учням виразити своє відчуття настрою, характеру і розвитку музики, розуміння художнього образу, діагностує адекватність музичного сприйняття і здатність до творчої пластичної імпровізації. Музично-ритмічні вправи тренують пам'ять, виховують увагу, координацію рухів, уміння орієнтуватися в просторі. Діти починають краще розуміти і любити музику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветлугіна Н. А. Музичний розвиток дитини / Н. А. Ветлугіна.- К.: «Музична Україна», 1978. – 252 с.
2. Ковалів В. Методика музичного виховання на релятивній основі / В. Ковалів. – К. : Музична Україна, 1973. – 149 с.
3. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей / Я. С. Кушка. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 216 с.
4. Олесюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. М. Олесюк. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2013. – 248 с.
5. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – 272с.
6. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод, посібник. / О. Я. Ростовський. – Т.:Навчальна книга – Богдан, 2001, – 216с .
7. Савчин М. В., Вікова психологія: Навч. посібник. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 359 с.
8. Сеченов И. М. Избранные произведения / И. М. Сеченов. – 2-е издание. – М.: Учпедгиз, 1958. – 416 с.
9. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Избранные труды в двух томах / Б. М. Теплов. – М.: 1985. – Т 1.

МУЗЫКАЛЬНО-РИТМИЧЕСКИЕ ДВИЖЕНИЯ КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Галина Руда

аспирантка факультета искусств имени Анатолия Авдиевского
Национальный педагогический университет имени Н. П. Драгоманова
г. Киев, Украина

Аннотация. Проблема применения музыкально-ритмических движений актуальна, так как ритмика играет важную роль в музыкальном воспитании и образовании детей младшего школьного возраста, а также соответствует их возрастному психофизиологическому развитию, потребностям, запросам и интересам. Целью статьи является осуществить ретроспективный анализ данной проблемы, определить значение музыкально-ритмических движений в развитии музыкальных способностей учащихся начальной школы. В статье проанализировано значение музыкально-ритмических движений как эффективного средства развития музыкальных способностей учащихся начальной школы. Освещена проблема преемственности в работе начальной школы в осуществлении музыкально-ритмической деятельности. Доказано, что музыкально-ритмические движения является обязательным элементом музыкальных занятий в начальной школе. Обоснована эффективность разновидностей музыкально-ритмических движений для музыкального развития ребенка. Исследована причина эффективности моторно-двигательной деятельности при работе с младшими школьниками на уроках музыки.

Ключевые слова: музыкально-ритмические движения; музыкальные способности; музыкальная деятельность; музыкальный опыт; познавательные процессы.

MUSICAL AND RHYTHMIC MOVEMENTS AS AN EFFECTIVE MEANS OF DEVELOPING PRIMARY SCHOOLCHILDREN'S MUSIC ABILITIES

Halyna Ruda

Post-graduate Student of Art Institute named after Anatolii Avdiievskiy
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Abstract. The problem of using musical and rhythmic movements is relevant because rhythm plays an important part in primary schoolchildren's musical upbringing and education, it also corresponds to their age psychological and physiological development, needs, inquiries and interests. The purpose of the article is to carry out a retrospective analysis of the problem, to determine the significance of musical and rhythmic movements while developing primary schoolchildren's musical abilities. As a result of analyzing scientific and methodological literature musical and rhythmic movements are considered to be the most productive type of musical activities. Musical and rhythmic movements develop pupils' skills to perceive, to listen, to analyze musical works, to cause the desire of being a creator of art.

It is proved that musical and rhythmic movements are indispensable elements of musical education in primary school. The effectiveness of musical and rhythmic movements for the child's musical development is substantiated. The reason for the effectiveness of motor activity while working with young schoolchildren in Music lessons is studied. While choosing works for performing in primary school, the teacher should take into account the tasks of developing the pupils' high artistic taste, the availability of these works for perception, the brightness and specificity of the material to be performed in accordance with the children's age characteristics. It is concluded that the teacher's preparation for Music lessons should be relied on the following tasks of children's musical and rhythmic upbringing: development of metro-rhythm perception skills; rhythmic performance of musical movements, the ability to perceive them; the ability to coordinate the nature of the movement with the music nature; development of imagination, musical abilities; increasing students' interest in music, developing the ability to perceive it emotionally; expanding the children's musical outlook.

Key words: musical-rhythmic movements; musical abilities; musical activity; musical experience; cognitive processes.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vetluhina, N. A. (1978). *Muzychnyi rozvytok dytyny [A child's musical development]*. Kyiv: "Muzychna Ukraina" [in Ukrainian].
2. Kovaliv, V. (1973). *Metodyka muzychnoho vykhovannia na reliatyvnyi osnovi [Methodology of musical education on a relational basis]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Kushka, Ya. S. (2007). *Metodyka muzychnoho vykhovannia ditei [Methodology of children's musical education]*. Vinnytsia: Nova Knyha [in Ukrainian].
4. Oleksiuk, O. M. (2013). *Muzychna pedahohika [Musical pedagogy]*. Kyiv: Kyiv. un-t. im. B. Hrinchenka [in Ukrainian].
5. Pecherska, Ye. P. (2001). *Uroky muzyky v pochatkovykh klasakh [Music lessons in primary school]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Rostovskyi, O. Ya. (2001). *Metodyka vykladannia muzyky u pochatkovii shkoli [Methodology of Music teaching in primary school]*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
7. Savchyn, M. V. & Vasylenko, L. P. (2005). *Vikova psykholohiia [Age psychology]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
8. Sechenov, I. M. (1958). *Izbrannye trudy [Selected Works]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].
9. Teplov, B. M. (1985). *Psyhologiya muzykalnykh sposobnostey [Psychology of musical abilities]*. (Vols. 1 – 2). Moscow [in Russian].

Матеріали надійшли до редакції
15.11.2017 р.